

KLASİK LIBERALİZMDE “ÖZGÜRLÜK” VE J.S.MİLL’İN YEREL YÖNETİMLERE BAKIŞI

Dr. Hasan YAYLI¹

Emel ÇINAR²

ÖZ

Liberalizm günümüzün en popüler ideolojilerinden birisidir. Çalışmada Liberalizmin en önemli argümanları arasında yer alan özgürlük bağlamında, yerel yönetimlerin varlık nedeni açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı, J.S.Mill’in özgürlük anlayışının irdelenip, bu çerçevede düşünürün görüşlerinden yararlanarak yerel yönetimlere yönelik bakış açısının analiz edilmesidir. Çalışmanın özgünlüğünün sağlanması açısından, J.S.Mill’in görüşlerinin değerlendirilebilmesi için birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışmada ilk bölümde klasik liberalizmin özgürlük anlayışı ele alınmaktadır. Bu süreçte önemli liberal düşünürlerin görüşleri irdelenmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde ise liberalizmin yerel yönetimlere yönelik bakış açısı analiz edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, liberalizmin özgürlük anlayışı çerçevesinde ele alınacak olan yerel yönetimlerin, siyasal katılma, yerel demokrasi ve yerel özgürlüklerin gelişimine ilişkin ne tür katkılar yaptığı irdelenmektedir. Yerel yönetimler ile özgürlük arasındaki uyuma dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonunda özgürlük kavramının yerel yönetimler için hayati önemine dikkat çekilmiştir. Bu şekilde ele alınan çalışma, konuyla ilgili bir değerlendirme ve sonuçla nihayetlenilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: J.S.Mill, Liberalizm, Özgürlük, Birey Özgürlüğü, Yerel Yönetimler, Yerel Özgürlük, Yerel Demokrasi

¹ Kırıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hyayli@kku.edu.tr

² Kırıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,

“FREDDOM” IN THE CLASSICAL LIBERALISM AND J.S MILLS’S APPROACH TOWARDS LOCAL GOVERNMENTS

ABSTRACT

Liberalism is one of the prominent ideologies of the present time. This study aims to explain the local governments’ reason of being within the context of freedom which is among the cardinal arguments of liberalism.

The purpose of the study is to analyze the J.S. Mill’s position regarding local administrations by means of his thoughts within this framework and by probing into J.S. Mill’s understanding of freedom. In terms of maintaining the originality of the study, primary and secondary sources are both capitalized in interpreting the notions of J.S Mill.

In the first part of the study, the classic liberalism approach will be taken into consideration and the prominent liberal thinkers’ approaches are also scrutinized. In the second part, liberalism’s point of view of concerning local administrations will be examined. Besides, contributions of local governments, which will be taken into account within the boundaries of liberalism, regarding the improvement of political participation, local democracy, and local freedoms will be addressed. Local governments are discussed with attention to harmony between freedom. At the end of the vital importance of working for local authorities in the concept of freedom is considered. The study also aims to reach certain conclusions and evaluations.

Key Words: *J.S. Mill, Liberalism, Freedom, Freedom of Person, Local Governments, Local Autonomy, Local Democracy*

I. GİRİŞ

Özgürlük kavramı çeşitli açılardan ele alınıp üzerinde derinleşilebilecek bir anlam genişliğine ve karmaşıklığına sahiptir. En genel haliyle, özgürlük, bağlı ve bağımlı olmama, dış etki ve etkenlerden bağımsız olma, engellenmemiş ve zorlanmamış olma halini dile getirmekte ve insanlığın değer dünyasında baş yeri işgal eden değerlerden biri olarak görünmektedir. Bununla birlikte, benzerleri gibi, özgürlük de üzerinde fikir birliğine varılmış bir kavram değildir (Erdoğan, 1993: 240). Özgürlük bireyin eylem olanaklarının, kişinin olmak istediği gibi olmasının, yapmak istediği gibi yapmasının engellenmemesini ifade eder

derken; Özgürlük konusunda Ashford (2009: 53) ise özgürlüğü “bir kişinin diğer insanların müdahalesi olmadan kendi hareket biçimini seçebilme imkânına sahip olmasıdır” şeklinde tanımlamaktadır. J.S.Mill ise; özgürlük adını hak eden tek özgürlük biçiminin, diğer insanları kendi doğrularından yoksun bırakmadan ya da onların gerçekleştirmeye çalışmalarını engellemeden, kendi doğrumuzu kendi bildiğimiz yoldan gerçekleştirmek (Mill’ den aktaran Ashford, 2009: 53) olduğunu söyler. Bununla birlikte özgürlük bir tabiat durumu değildir ve bir uygarlık ürünü olmakla birlikte, tasarım ürünü de değildir. Özgürlük müesseseleri, - özgürlüğün onun meydana getirdiği her şey gibi- insanların bu müesseselerin getireceği yararları önceden görmüş olmaları münasebetiyle tesis edilmiş değildir. Fakat nimetleri fark edildikçe, insanlar özgürlüğün hükümranlığını mükemmelleştirmeye ve genişletmeye, bu maksatla da, özgür bir toplumun nasıl işlediğini tetkik etmeye başladılar.

Özgürlük ile yerel yönetimler arasındaki yakınlığın sınırı, bu iki kavramın iç içe geçirilip kullanılamayacağı ve özgürlüğün yerel yönetimlerde refahı sağlama noktasında yeterli ve etkili olup olmadığını kavramlarının tarihi kökenlerine inmeden belirtmek güçtür. Bu çalışma ile kavramlar arasında ilişki ve geçiş durumlarını incelemeye çalışacağız.

Özgürlük teorisinin bu gelişimi esas itibarıyla on sekizinci yüzyılda (Hayek, 2005: 45) olsa da özgürlük düşüncesinin, ortaya çıkışı otoriteye karşı insanların başkaldırısına kadar götürülebilmektedir. Bu başkaldırının, tarihin güçlü medeniyetleri olan özellikle eski Yunan, Roma ve İngiltere’de bariz bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Fakat bu dönemlerdeki özgürlük mücadelesinin halkla ya da halkın belli bir sınıfı ile iktidar (hükümet) arasında olduğu bilinmektedir(Çelik ve Usta, 2011: 90). Bu nedenle anlaşılmaktadır ki eski çağlarda özgürlük deyince akla “politik egemenliğin zorbalığına karşı korunma” gelmektedir (Mill, 2000: 11).

Bireye bireysel güç ve ayrıcalıklar veren özgürlük; haktan çok bir “erk”, üzerinde kimsenin yetkiye sahip olmadığı bir bağımsızlıktır. Özgürlük bütün hakların ortak kökenidir, haklar ise; özgürlükleri sağlamak için kişiye hukukça tanınan meşru yetkilidir. Her özgürlük ihlali durumunda ise, kişiye hak doğması durumu söz konusu olur.

Tarihsel olarak özgürlük teorisi en büyük gelişimini on sekizinci yüzyılda İngiltere ve Fransa’da göstermiştir. Ancak İngiltere özgürlüğü tanıma eğilimi gösterirken, Fransa özgürlüğe sırtını dönmüştür. Bu iki ayrı özgürlük anlayışının yol açtığı pratik sonuçlardaki temel zıtlık Tolman tarafından şu şekilde tasvir edilmiştir: “ Biri özgürlük ruhunu, kendiliğinden vuku bulma keyfiyeti (spontaneity) ve icbarın yokluğunda görür; diğeri, bunun ancak bir kolektif amaç takibi ve tahakkuku ile gerçekleştirileceğine inanır”; “keza “ biri organik, yavaş, yarı-bilinçli inkişafa, diğeri ise nazari ölçüp biçmeye tekabül eder; biri deneme-yanılma yönteminden yanadır, diğeri tatbik mevkiine konulmuş tek geçerli kalıptan yanadır”.

Hayek’e göre, İnsanın fiziksel dünya ve hatta kendi iç dünyası ve fiziksel yetenekleri ile olan ilişkisi ise “özgürlük” çerçevesinde değerlendirilemez. Özgürlük doğal-fiziksel değil, sosyal bir olaydır ve ancak sosyal ilişkiler bağlamında var veya yok sayılabilecek bir durumdur (Yayla, 2000: 22-23). Tüm bunlara ek olarak özgürlük, belli bir hayat standardının sürdürülebilmesi veya bir kişi ya da grubun başkalarına oranla sahip olduğu görece avantajlı konumlarının korunması şeklinde de değerlendirilebilir. Kısaca ifade edilirse özgürlük, birincisi asgari bir “gelir güvencesi”, ikincisi de kişilerin hak ettiklerine inandıkları “özel bir gelir güvencesi” nin sağlanması yoluyla gerçekleşebilir (Çelik ve Usta, 2011: 94). Bu bağlamda ele alındığında, klasik liberalizmde özgürlük düşüncesi, “ bireyin davranışlarında her türlü dış müdahaleden, engellemeden bağımsız olması” (Yayla, 1992: 22) şeklinde tanımlanırken, liberalizmin ortaya koyduğu özgürlük düşüncesinin, piyasa düzeni tarafından herkese sağlanan güvenlik ile piyasa düzeninin kontrol altına alınması veya tamamen ortadan kaldırılması ile temin edilebilecek olan güvenlik kavramlarıyla çakıştığı görülmektedir. (Hayek, 1999: 168).

Hayek, özgürlüğü bireyin başkalarının zorlaması altında kalmaksızın davranabilmesi şeklinde “gerçek özgürlük” olarak tanımladıktan sonra bundan farklı üç özgürlük türünden de bahseder. Siyasal özgürlük, iç özgürlük ve iktidar anlamında özgürlük. Siyasal özgürlük bireyin siyasal faaliyetlere katılmasını ifade eder. Siyasal özgürlük, asıl özgürlüğün bir insan grubuna bir bütün olarak onlara bir kolektif özgürlük verir tarzda uygulanmasından kaynaklanır. Ancak bu durum halkın zorunlu olarak özgür olmasını gerektirmediği gibi,

bireyin özgür olması için de kolektif özgürlüklerden bir pay sahibi olmasını gerektirmez. Örneğin bir ülkede oturma izni olmayanlar ile seçme yaşına gelmeyenlerin oy kullanmaması onların özgür olmadığını göstermez. Keza halk, milyonlarca oyla bir diktatörü seçimle iş başına getirdi diye de özgür olmaz (Yayla, 2000: 23-24). Özgürlük başlı başına bir değerdir. Bundan hareketle özgürlüğü teolojik gerekçelerle açıklamaya çalışmak gerekmez. Bu yüzden “hiçbir şey, kişinin, amaçlarını müdahaleye gerek kalmadan, serbestçe gerçekleştirmeye çalışmasından daha değerli olamaz (Gaslton,1982: 623; Erdoğan, 1998: 55).

Özgürlük liberal teoride genel olarak mülkiyetle ilişkilendirilir. John Locke ve sonrasında mülkiyet ve özgürlük iç içe alınmıştır. Montesquieu ise özgürlüğü “ kanunların müsaade ettiği her şeyi yapma hakkı” olarak görmektedir. Ona göre demokrasilerde millet her istediğini yapıyormuş gibi görünse de, siyasal özgürlük her istediğini yapma manasına gelmemektedir (Bülbül, 1997; 123). Montesquieu bu hususta “bir devlette, kanunları olan bir devlette, hürriyet ancak istememiz gereken şeyi yapmaktan ibaret olmalı, yoksa istememiz gerekmeyen şeyi yapmaya zorlamaktan değil” demektedir (Montesquieu, 1963; 203).

II. KLASİK LIBERALİZM VE ÖZGÜRLÜK

“Liberal” terimi köken itibarıyla İspanya’ya aittir. Orada, 1812 yıllarında muhafazakârlar anayasal partiyi anlatmak için *vosotros liberales* sözcüklerini kullanırlardı. Bununla birlikte söz konusu düşünce daha eskidir. John Locke, XIX. Yüzyıl liberalizminin politik, ekonomik ve sosyal ilkelerinin kurucu babası olarak adlandırılmıştır (Machlup, 2002: 150).“Klasik” şekliyle ele alınan liberalizm, XVII. yüzyıl İngiltere’indeki siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin bir yansıması olarak incelendiğinde belli bir tutarlılıklar silsilesinin sonucu olarak değerlendirilebilen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde ele alındığında “özgün” bir düşünce geleneği olarak kabul edilebilecek olan liberalizm, “modern çağları” şekillendiren insan hakları, özerklik, sivil toplum, yerel demokrasi ve eşitlik gibi konuların siyaset felsefesinin konusu olabilmesi adına önemli bir işlevi yerine getirmiştir (aktaran; Çelik ve Usta, 2010: 123). Klasik liberal düşüncenin fikir babaları John Locke, Adam Ferguson, Adam Smith, Montesquieu, J. Stuart Mill, Isiah Berlin ve Friedrich Hayek

gibi düşünürlerdir. Bu düşünürler aynı zamanda Anglosakson dünyasında gelişmiş olan liberal düşüncenin de fikir babalarıdır. (Çaha, 2001: 23).

Liberalizmin basitçe, “özgürlükçü bir sosyal, siyasal, ekonomik sistemi” ifade eden bir kavram olduğu söylenebilir. Nitekim doğuş ve gelişme süreci boyunca liberalizmin ilk ve en temel talebi, özgürlüğün bütün dallarıyla kazanılması ve korunması olmuştur (Yayla, 2000: 158).

Yayla’ ya göre (1996: 4); Liberalizm esas itibariyle bir özgürlük teorisi ve insanlığın siyasi, iktisadi, sosyal tarihi boyunca insanlara en geniş özgürlüğü sağlayan yahut kazanılmış özgürlüklerle en iyi bağdaşan teoridir. Erdoğan’a göre ise (1996: 31-32); liberalizmin özgürlük ve eşitlik ilkeleri, insan haklarına vücut verir. İnsan hakları düşüncesi, liberal öğretinin herkesin insan ve özgür olmak bakımından eşit olduğu ilkesinin mantıki sonucudur. Başka bir biçimde ifade edersek; insan hakları, bireylerin özgürlük alanını güvence altına almayı mümkün kılan ahlaki taleplerin herkes için eşit olarak tanınmasını ve korunmasını sağlamaktadır. İnsan hakları, insanların tercihlerine, onların kendilerini tanımlama ve ifade etme biçimlerine saygı duymanın en üstün ifadesidir.

Liberalizm; özgürlüğü birincil politik değer olarak ele alan bir ideoloji, politika geleneği ve düşünce akımıdır. Bireylerin ifade özgürlüğüne sahip olduğu; din, devlet ve kimi zaman kurumların gücünün sınırlandırıldığı, düşüncenin serbest bir şekilde dolaştığı, özel teşebbüse olanak sağlayan bir serbest piyasa ekonomisinin olduğu, hukukun üstünlüğünü geçerli kılan şeffaf bir devlet modeli ve toplumsal hayat düzeni hedefler. Liberal devlet düzeni olarak adlandırılan bu devlet düzeni, açık ve adil bir seçim sistemi ile birlikte tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğu ve fırsat eşitliğine sahip olduğunu öngören bir sistemdir. Her ne kadar, liberalizmin kökleri batı aydınlanma sürecine dayansa da, bugün için terim sağdan sola siyaset yelpazesinin farklı noktalarını kapsayan, özgürlük temelli düşünce çizgisidir.

Liberalizm, özgürlüğü bireysel ve toplumsal hayatın en temel değeri olarak kabul etmektedir. Liberalizm günümüze kadar geçen süreçte özgürlüğe uygun siyasi, hukuki ve iktisadi yapılanmaları savunmasıyla (Yayla, 2005: 141) diğer özgürlük anlayışlarından farklılığını ortaya koymuştur. Liberalizm, her yönden özgürlük üzerine inşa edilen bir siyasal

düşüncedir. Liberalizmin bireyi ve ona bağlı olarak ele aldığı bu özgürlük söylevi, aynı zamanda bireye yakın olan iktisadi, idari ve hukuki birimlerinde ona göre şekillendirilmesi gerektiğini de ortaya koyabilmesi adına önemlidir. Bu, bireyin genelde devlet menşeli oluşan otoriteler karşısındaki durumunun yerel ve merkezi bazdaki görünümünün ortaya çıkartılabilmesi adına kullanılabilmesi yönünden önem taşır, yani bireyin kendi üzerindeki otoriteler karşısındaki özerkliğinin, klasik liberal teori bağlamında nasıl sağlanabileceğinin tartışılmasının bir sorun alanı olmasında önemli bir etken olduğu söylenilebilir (Çelik ve Usta, 2010: 122).

III. J.S.MİLL VE BİREY ÖZGÜRLÜĞÜ

Bireysel özgürlükle ilgili olarak Mill; "güvence altına alınan insan türü açısından, birey olarak topluluk olarak herhangi birisinin ya da birilerinin davranış özgürlüğüne müdahale etme ile ilgili tek ilke bireyin kendi kendisini koruma (nefsi mücadele) hakkıdır. Uygar bir toplumun herhangi bir üyesi üzerinde haklı olarak bir güç uygulamanın tek amacı işte budur. Bu ilke bireyin istencine karşıt olarak, başkalarına zarar vermeyi önlemek amacıyla konmuştur. İster fiziksel ister ahlaksal anlamda olsun kişinin kendi iyiliği böyle bir müdahale için yeterli bir neden oluşturmaz. Birisinin davranışına müdahale ancak söz konusu davranışın başkalarına da zarar verdiğinin tespiti ile meşru olabilir. Şu halde herhangi bir bireyin eyleminde topluma karşı sorumlu tutulabileceği yön onun eyleminin başkalarıyla ilgili olan yönüdür. Yalnız kendisini ilgilendiren kısmında, onun özgürlüğü hak olarak mutlak; kendisi üzerinde kendi bedeni ve zihni üzerinde, birey mutlak olarak egemendir" (Mill, 1972: 72-73).

Mill'e göre "Dünyanın her tarafında toplumun birey üzerindeki yetkilerini, kamuoyu gözüyle ve hatta yasalar aracılığıyla gerektiğinden çok genişletmek konusunda giderek büyüyen bir eğilim vardır. Bütün ülkelerde görülen değişimlerin yönü giderek toplumu güçlendirmeye ve bireyin gerçek anlamdaki yetkilerini azaltmaya doğru olduğuna göre; bireysel özgürlük alanına yapılan saldırı kendiliğinden ortadan kalkmayacak, tersine, giderek korkutucu bir hal almaya başlayacaktır" (Mill, 1972: 18). Bununla birlikte Mill için toplumsal özgürlük ile bireysel özgürlük kavramları eş anlamlıdır. Ona göre (Mill, 1972: 70)." Toplumsal özgürlük toplum tarafından, birey üzerinde yasal olarak kullanılabilen iktidarın netliği ve sınırlarıdır." Bu tümceden anlaşıldığı üzere, birey özgürlüğünün öncelikle yasa ve

otorite ile ilişkisi ortaya konmaktadır. Bu gerekli bir adımdır. Çünkü birey sahip olduğu özgürlüğü yasal olarak belirlenmiş bir toplum düzeni–devlet düzeni içinde kullanabilir; herhangi bir kişinin herhangi bir yörede tek başına, başıboş bir yaşantısı yoktur, zaten olamaz da. Bu hususta, Hayek’e bireyciliğin iki temel özelliğinden bahseder:

1. Bireycilik esas olarak toplum teorisisdir, insanın sosyal hayatını belirleyen güçleri anlama teşebbüsüdür,
2. Bu toplum görüşünden kaynaklanan bir siyasal düsturlar dizisidir (Hayek, 1952; 4-6’dan aktaran Yayla, 2000; 170)

Liberalizm, insana ve topluma biçim vermek ihtirasının değil, devleti araçsallaştırmak, siyasi iktidarı evcilleştirmek/ insanileştirmek arayışının ifadesidir (Erdoğan, 1996: 32). Liberalizme göre her türlü örgütlülük bireyin özgürlük alanını kısıtlamaktadır. Bireylerin dar anlamda devletten, geniş anlamda da örgütlü topluluklardan gelecek olan zorlama ve sınırlamaları önlemesinin iki yolu olarak ise Hayek, “yasayla sınırlı bir devlet ile özel alan ve bu alanda sahip olunan mülkiyeti” öngörmektedir (Şengül, 2008: 17). Liberalizm’e göre, bir sosyal düzende bireysel hak ve özgürlüklerden söz edilebilmesinin yegâne şartı devletin gücünün ve yetkilerinin sınırlandırılabilmesidir. Bu noktada da Sivil toplum; bireysel hak ve özgürlüklerin, devletin gücü karşısında güvence altına alındığı bir sosyal düzeni oluşturmayı ve kurumsallaştırmayı hedefler.

Liberalizm, bireyin devletten önce var olan, aynı zamanda da devlet tarafından korunması gereken birtakım doğal haklarının varlığına dikkat çeker. Bu noktada, “başkalarına zor kullanmak ve onların kendi tercihlerine göre yaşamalarına engel olmamak şartıyla, herkesin kendi tercih ettiği gibi yaşama özgürlüğü vardır ve bu, insanın vazgeçilemez, devredilemez hakkıdır” (Barry, 1986: 10; Erdoğan, 1998: 46). Ancak Liberaller, dengeli ve hoşgörülü bir toplumun, bireylerin ve gönüllü kuruluşların özgür eylemlerinin bir sonucu olarak doğal bir şekilde ortaya çıktığına inanmamakta, özgür bireylerin çıkarlarına uygun olduğunda diğerlerini sömürme, mallarını çalma hatta köleleştirme eğilimine girecekleri korkusunun her zaman var olduğunu söylemektedirler. Diğer bir ifadeyle, bireyler, menfaatlerine uygun olduğunda, sözleşmeleri çiğneyebilirler veya göz ardı edebilirler (Heywood, 2007: 48).

Bu hususta, Mill, siyasetin özgürlüğün kazanılmasında bireyin kendi kendini geliştirmesinde ve etkinliğin sağlanmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Böylece bireyin ahlaki bir karaktere kavuşabileceğinin altını çizmiştir (Sabine, 1969b: 89). Mill, özgürlük düşüncesini ortaya koyarken, bireyi toplumun temeli olarak kabul eder ve toplumun bütününe değil, tek tek bireylerin önemini vurgulamaktadır. Toplumsal gelişmenin ancak bireysel gelişmeyle mümkün olabileceğini belirten Mill, medeniyetin varlığına işaret edebilmek için öncelikle bireylerin tekâmüle ermesinin gereğine dikkat çekerken, bireyin tekamüle ermesinin yolunun ise, ancak ve ancak, “özgürlük ”ten geçtiğine ve özgürlüğün bireysel gelişmeyi sağladığı gibi, bireysel mutluluğu da sağlayan temel güç olduğunu söylemektedir. Nitekim Mill, düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasını hiçbir şekilde kabul etmez ve ekler;” hükümetinin şekli ne olursa olsun bu özgürlüklere bütünüyle saygı göstermeyen hiçbir toplum özgür değildir. Mill’e göre özgürlük adını hak eden tek özgürlük, başkalarını saadetlerinden mahrum etmeye veya onların saadet elde etme gayretlerine engel olmaya kalkışmadığımız müddetçe kendi iyiliğimizi kendi bildiğimiz yolda arama özgürlüğüdür (Mill, 2004: 45). Faydacılık düşüncesinin önde gelen düşünürlerinden ve kimilerine göre bu akımın son büyük temsilcisi olan Mill’ in özgürlük de dahil bütün alanlara bakışını belirleyen faydacı düşünceye göre insan doğal olarak “iyiye” yönelir, “kötü, ”den kaçınır. İyiden “haz”, kötünden “elem” duyar (Bülbül, 199: 126) . Böylelikle tek tek bireylerin hepsinin elde ettiği tatmin toplamı bizi maksimum toplam faydaya ulaştırır.

Liberalizm temelde “sanayileşmiş batının ideolojisi” (Heywood; 2006: 60) ise ve 19. yüzyılda yaygınlık kazanmış ise de fikri kökleri daha eskilere dayanmaktadır. İlk yıllarda mutlakiyetçiliğe ve feodal ayrıcalıklara muhalif bir ideoloji olan liberalizm, daha sonraki dönemlerde ise devletin piyasa üzerindeki müdahalesine karşı “laissez-faire” (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) kapitalizmin erdemlerine sahip bir sosyo-ekonomik düzeni savunmaya başlamıştır (Türküne, 2007: 120).

Liberalizm; modern bir siyasi doktrin olarak esasen barışçıl bir toplumsal var oluş içinde bireysel özgürlüğü garanti eden bir düzeni amaçlar. Nitekim liberalizm tarihsel olarak Yeni Çağ’ın düşünce atmosferinde ve yeni toplumsal- siyasi formasyonların oluşmaya

başlamasıyla ortaya çıkmış ve bu yeni düşünce ortamının en belirgin özelliği, Ortaçağ'ın Tanrı merkezli toplum ve evren tasavvurunun terk edilmesi, geleneksel, toplumsal bağların çözülmesi ve “doğru” nun (hakikatin) akıl yoluyla bulunabileceğine olan inancın yükselmeye başlamasıdır (Erdoğan, 2009: 7).

Liberalizmin en temel fikirlerinden biri bireyciliktir. “ Liberalizmin tek vasıflı bir tanımlamasını yapmak gerekseydi, herhalde, liberalizm bireyci bir toplum sistemidir” demek yeterli olurdu (Yayla, 1998: 140). Liberalizmin bireyciliği “metodolojik” ve “ normatif” bireycilik olarak ayrıma tabi tutulabilir. Liberalizm metodolojik anlamda bireycidir; yani toplumun, toplumsal düzenin ve toplumsal yapıların ancak bunların kurucu unsuru veya temel birimleri olan bireylerden, onların davranışlarından hareketle açıklanabileceğini kabul eder. Diğer taraftan ise liberalizm ahlaki veya normatif anlamda da bireycidir. Normatif bireycilik” her bireyin ayrı bir değer olarak kabul edilmesini ifade eder” (Erdoğan, 200: 12) . her bir birey kendisi için hayatı neyin değerli kıldığına ancak kendisi karar verebilir. Ahlaki bir değer olarak ise bireycilik; bireysel insanların kendi potansiyellerini geliştirebilecekleri ve değerlerini belirleyip gerçekleştirebilecekleri bir alanın varlığına ihtiyaç gösterir. Diğer bir ifadeyle, kendini geliştirme ancak bireysel olarak başarılabilir (Rasmussen ve Den Uyl, 1991: 114).

Bunun yanı sıra Mill, siyasal eşitliği reddetse de, oy hakkının okur-yazar olmayanlar hariç herkesi, zamanla da (dönemine göre radikal bir tutumla) kadınları kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini savunmuştur (Heywood, 2007: 57). Dünyanın her yerinde toplumun birey üzerindeki yetkilerini, kamuoyu gözüyle ve hatta yasalar aracılığıyla gerektiğinden çok genişletmek konusunda giderek büyüyen bir eğilim vardır. Bütün ülkelerde görülen değişimlerin yönü giderek toplumu güçlendirmeye ve bireyin gerçek anlamdaki yetkilerini azaltmaya doğru olduğundan; bireysel özgürlük alanına yapılan saldırının kendiliğinden ortaya kalkamayacağını, hatta tersine, giderek korkunç bir hal almaya başlayacağını söylemektedir (Mill, 2000; 18).

Mill'e göre insanların ve toplumun bireyin hürriyetine karışması ancak kendini koruma durumunda söz konusu olabilir. Eğer ki birey başkalarının menfaatlerine zarar

veriyorsa, onlar kendi menfaatlerini koruma adına müdahale yetkisine sahip olabilir. Bunun yanı sıra Mill, toplum içerisinde bireylerin kötülöklere neden olmaması için onları kontrol etmeyi gerektirmek makul görünen nedenler ileri sürölebileceğini belirtir. Fakat bu bireyleri kontrol girişimi, ona göre “ kötölöklere önleme girişiminden daha fazla kötölök üretecektir” (Bölböl, 1997:126). Çoğunluğun baskısından da söz eden Mill, çoğunluğun baskısı ile toplumun, toplum üyelerinin belirli düşönceleri ve yaşama biçimlerini benimsemeye zorlanmasını da reddeder. Diğer bir söyleyişle, liberalizm düşünce hürriyetine değer veren bir doktrindir. Buna göre, hiçbir düşöncenin diğer bir düşönceye göre doğru ya da yanlış olması söz konusu değildir. Bu noktadan hareketle liberalizm ahlaki olarak mutlakıyeti değil; izafiyeti (Çaha, 2001: 31) esas aldığı söylemek mümkündür.

Liberalizme göre, devletin gücünün ve yetkilerinin sınırlandırılmadığı bir sosyal düzende bireysel hak ve özgürlüklerden söz edilemez. Bu bağlamda oluşacak sivil toplum, devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırıldığı ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir sosyal düzeni oluşturmayı ve kurumsallaştırmayı hedef alırken sınırlı ve küçük devlet, güçlü devlet manasına gelmektedir.(<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-gercek/sinirli-devlet.html>). John Stuart Mill, demokrasinin insanların bazı erdem ve hasletlerini geliştirdiğini söylemektedir. Ona göre demokrasi siyasal hayata aktif olarak katılma imkânlarını herkese sağlamak suretiyle vatandaşların bağımsızlık, kendine güven duyma ve kamusal ruha sahip olma özelliklerini diğer rejimlerden daha fazla geliştirmektedir. (http://www.necmettinerbakan.org/icerik.asp?id=27&cat_id=580). Mill’e göre de demokrasinin en büyük yararı, vatandaşların siyasal hayata katılımlarını sağlayarak, onların anlayışlarını ve duyarlılıklarını güçlendirmesidir. Bu yüzden kadın olsun fakir olsun herkesin oy verme hakkının olması gerektiğini savunur. Fakat bu oy hakkını ‘eşit’ olarak savunmamıştır. Örneğin vasıfsız işçinin bir oy vasıflı işçinin iki oy, donanımlı meslek sahiplerinin ise beş oy hakkına sahip olması gerektiğini ve ancak böylelikle demokraside “çoğunluğun tiranlığı” korkusundan kurtulabileceğini savunuyordu(www.wikipedia.org) . Kanunların hangi durumlarda insan özgürlüğüne dair sınırlamalar getirebileceği konusunda ise Mill”, belirli bir sayıdaki insanın özgürlüğüne müdahale edilirken, insanların bireysel ya da kolektif olarak teminat altına alınmasının tek hedefin onları korumak olabileceğini söylemektedir. Diğer bir ifadeyle, uygar bir topluluğun herhangi bir üyesine karşı onun

iradesine rağmen meşru şekilde güç kullanılmasının tek amacı, diğer kişilerin zarar görmesini engellemektir. İster fiziksel ister ahlaki olsun, söz konusu kişinin kendi iyiliği yeterli bir güvence değildir (Mill 'den aktaran Ashford, 2009: 58-59). Yani özgürlüklerin özellikle halk egemenliği karşısında korunması gerekmekte, halkın egemen olması ise hiç kimsenin, hiçbir grup ve hiçbir topluluğun egemenliğe sahip çıkmaması manasına gelmektedir (Göze, 1987: 251).

Liberalizmin, “esas itibariyle bir özgürlük teorisi” olduğu söylenebilir. Yayla: “İnsanlığın siyasi, iktisadi, sosyal tarihi, insanlara her alanda geniş özgürlüğü sağlayan yahut kazanılmış özgürlüklerle en iyi bağdaşan teorinin liberalizm, en iyi kurumsallaşmanın ise, liberal siyasi ve iktisadi düzen” olduğunu ifade etmektedir (1996: 4). Özgürlüğün liberal teoride, Locke 'un genel öğretilerine de uygun olarak genelde “mülkiyet” ile ilişkilendirildiği ve paralel olarak geliştiği görülmüştür (Bülbül, 1997: 123). Bu bağlamda özgürlük hemen hemen her yazarın önemle ve özenle vurguladığı değerlerin başta gelirken, özgürlük aynı zamanda hoşgörü, tolerans ve özel hayat gibi daha başka değerlerin ve anayasacılık, kanun hâkimiyeti gibi kurumsal yapılaşmaların da kaynağını oluşturmaktadır. Bundan dolayı liberalizmin özde bir özgürlük teorisi olduğu söylenebilir. Nitekim fikirlerine göz attığımızda XIX. yüzyıldaki liberal düşünürlerin büyük bir bölümünün sosyal teorilerinde, özgürlüğün etrafında şekillenerek bir “odak noktası” oluşturdukları görülmektedir (Yayla, 1993a: 38)

IV.J.S. MİLL EKSENİNDE ÖZGÜRLÜK VE YEREL YÖNETİMLER

Liberalizm ilk önce hükümet müdahalesinden özgür olma olgusu üzerinde durmuştur. Liberalizmin bireycilik üzerine; devletin bireysel özgürlükleri birçok aktivite bakımından kısıtlayan bireyin kendine güvenini, öz sorumluluğunu, öz saygısını ve kendi kendini var etmesini azaltan zorlayıcı sınırlamaların varlığından söz etmektedir (Machlup, 2002: 150). Bu bağlamda yerel yönetimi bir yerel işletme niteliğinde gören ve onu devletin değil sivil toplumun bir parçası olarak algılayan ve bu nedenle de bireylerin ve özel kuruluşların olduğu gibi yerel yönetimin de devlet karşısında özerk olması gerektiğini savunan liberal anlayışların yanında, yerel yönetimi merkezi devlete entegre ederek, onun bir yerel uzanımı, kuruluşu ya da birimi olarak değerlendiren görüşlere de rastlanmaktadır (Köse, 2004: 21). Mill ise “yerel nitelikte olan her hizmetin yerel yönetimler tarafından görülmesi” gerektiğini belirtmiştir. Bu

bağlamda, Hayek ise yerel hizmetlerden bir kısmının da piyasa dışında tutulması ve bu hizmetlerin yerel yönetim birimleri tarafından yerine getirilmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Ona göre yerel yönetimlerin en önemli görevi, kendilerine bağlı olan imkân ve vasıtaları, halkın amaçları doğrultusunda en üst düzeyde “verimli” biçimde kullanabilecekleri şekilde tutmaktır. (Hayek, 1996: 207).

Liberalizm, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlandığını düşündüğü için merkezi idarenin sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. John Stuart Mill’e göre; “insanın özgürlüğünü ve ilerlemesini o kadar büyük tehlikelere atan merkezileştirilmiş güç ve zekânın sınırlarını belirlemek önemlidir. Hâlbuki verimliliği bozmamak kaydıyla gücü mümkün olduğu kadarıyla merkezden yerel yönetimlere doğru kaydırmalı, fakat bilgiyi olabildiğince merkezde toplamalıdır. Böylece merkez hükmedici olurken, yerel yönetimler uygulayıcı konumda kalırlar (Şengül, 2000: 15). Hayek ise bu hususta yerel yönetimi, “serbest piyasanın siyasal dengi olarak kabul etmiş ve merkezileşmiş güç içinde, özel sektörün yapamadığı ya da yapmaktan kaçındığı kimi işlerin, merkezi yönetimce yapılmaktansa, yerel yönetimlerce yapılmasının daha uygun olacağını” savunmuştur(<http://kosbed.kou.edu.tr/sayi5/aydinli.pdf>).

Liberalizmin ilk doğduğu yıllarda her türlü devlet müdahalesine karşı çıkması, piyasanın dengeleyici mekanizma olacağını savunması ve bundan hareketle belediyeleri bile gereksiz görmesi küresel sermayenin değer kazanmasıyla birlikte artık yerini; devletin sınırlı da olsa müdahale edebileceği ve yerel otoritelere sistem içinde daha çok yer verilmesi gerektiği anlayışına bırakmıştır. Nitekim belediye hizmetlerinin sunulmasında yarar bulunduğu açıktır ve bireyin de doğal üyesi olduğu topluma karşı yükümlülükleri bulunmaktadır. Değişen konjonktür ile birlikte Yerel yönetimler son yıllarda çok fazla tartışılan bir olgu haline gelmiştir. “Özellikle kamu yönetiminde yeni kamu işletmeciliği yaklaşımıyla kavramsallaştırılan değişim, yerel yönetimlere de yansımaktadır. Daha özerk yerel yönetim talepleri, kendini, daha demokratik, katılımcı, şeffaf ve etkin yönetim talepleriyle eklemleyerek ortaya koymaktadır” (Bilecen, 2009: 2). Değişen beklenti ve artan talepler neticesinde yerel yönetimlere dair farklı bakış açıları kendini göstermiştir. Bu noktada Yerel yönetimlerin merkezi devletten bağımsız olarak faaliyet göstererek daha etkin ve demokratik yönetimin sağlanacağını öne süren fikirlerin sıra, yerel yönetimlerdeki özerkliğin,

küresel sermayeye hizmet eden bir araç olduğunu ve bunun da ulus devletın tasfiyesine sebep olduğunu iddia eden fikirler de mevcuttur.

Yerel yönetimlerin liberal kavramsallaştırılması asıl olarak John Stuart Mill tarafından ortaya konmuştur (Güler,2006: 48) ve liberal gelenekte, yerel yönetimler konusundaki diğer çalışmalar Mill 'in etkisi altında şekillenmiştir (Eryılmaz, 2008: 133, Ökmen ve Parlak, 2008: 30-31). Mill, yerel yönetimleri, merkezi yönetimin sahip olduğu iktidara karşı özgürlüğü geliştiren kurumlardan biri olarak nitelendirmiştir (Mill, 2001: 173-174,177). Liberalizmin temel unsurları arasında bireycilik, hoşgörü, rıza, akıl, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, sınırlı hükümet, anayasacılık gibi değerler bulunurken, (Heywood, 2006; 61) yönetimlerin doğuşunun ve işleyişin dayandırıldığı değerler ise; etkinlik, özerklik, özgürlük, demokrasi ve yeniden paylaşım olarak sıralanmaktadır (Eryılmaz, 2008: 131-133). Bu temel unsurların bir arada değerlendirildiğinde klasik liberal değerler ile demokrasi ve yerel yönetimlerin beraber ele alınmasının yerinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Mill'e göre yerel olan işlerin o yörenin halkı tarafından gerçekleştirilmesi, özgürlüklerin gelişmesini sağlamakta, bununla birlikte yenilik, farklılık ve tecrübe zenginliklerini de beraberinde getirmektedir (Eryılmaz, 2002: 4). Bu bakış açısıyla “evrimci” klasik liberal düşünürler arasında gösterilen Mill (Yayla, 2003: 29), özgürlüğün halk içinde “alt tabakalara” indirildiği takdirde, demokrasinin ciddi bir işlev görebileceğini ifade etmiştir (Yayla, 2003: 179). Mill, güç ve yetkilerin dağıtılmasını, bunların nasıl paylaşılacağını ve yerel yönetim örgütlenmesine neden gereksinme duyulduğunu belirtmekte, liberal yerel yönetim kuramı genellikle bu görüşler üzerine temellendirmektedir. Yerel yönetimlerin hizmet sunmalarındaki etkinlik konusu, Mill 'in kuramında temel sorun olmuştur. Mill 'in savlarında yerel özgürlük konusu ise, genel olarak bireysel özgürlük sorunlarından ayrı tutulmuş, ancak yeterli bir biçimde tanımlanmamıştır(Aydın ve Aydın, 2004: 3). Mill ayrıca demokrasi ile yerel yönetimleri birbiriyle bağdaştırmakta, demokratikleşme için yerel yönetim kuruluşlarının önemine vurgu yapmaktadır (Hill, 1974: 23). Ona göre yerel yönetim ile demokrasi birbiriyle yakından ilintili kavramlardır.

Halkın yönetim sürecine katılması Mill'e göre, yerel siyasal kurumlarda demokratik sistemin temel unsurlarından her birinin hayata geçirilmesi için önemlidir. Yerel yönetimlerin güçlü olması, halkın yönetim sürecine katılımının artmasına ve halkın siyasal süreç ve işleyişi hakkında bilinçlenmesine yardımcı olurken, (Köseçik ve Özgür, 2005: 1)düşünürü göre yerel siyasal katılım, yerel özgürlük ve yerel demokrasi yerel yönetimlere yetki devredilerek gerçekleştirilebilir. Diğer bir anlatımla, etkin bir yerel demokrasinin varlığı için yerel yönetimlere önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Nitekim halka en yakın yönetim birimi olan yerel yönetimler, halkın istek ve düşüncelerini iletilebildiği, yönetimin yapmış olduğu faaliyetlerden doğrudan haberdar olabildiği önemli demokratik mekanizmalardır. Mill, yerel yönetimleri yönetsel ve siyasal sürece katılımın en önemli araçları olarak kabul etmiş ve yerel yönetimlerin demokrasi ve etkin yönetimin sağlanması noktasında etkin birer mekanizma haline getirilmesini desteklemiştir.

Robert Dahl'ın da vurguladığı gibi yönetim sürecine katılımın en demokratik yolu yerel yönetimlerdir. Bu bağlamda, Dahl kültürel ihtiyaçların karşılanması noktasında, kendilerine yetecek siyasal, ekonomik vasıtalara dayanan siyasal sistemlerin başarı şansını daha yüksek bulmaktadır ve yerel demokrasi vesilesiyle, bütüncül demokrasilerin daha sağlıklı gelişebileceği düşüncesi üzerinde durmaktadır. (Dahl, 2001: 157-15). Bu hususta Mill ise yerel yönetimlerin halka demokratik ilke ve davranış alışkanlığı kazandırdığını belirterek, bu kurumlara vatandaşların eğitimini sağlayan birer demokrasi okulu nitelendirmesinde bulunmuş (Dahl, 2001: 180-181) ve yerel yönetimleri demokrasinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamıştır (Görmez, 1997: 69).

Mill 'in yerel yönetimleri demokrasinin okulu olarak betimlediği dönemde Tolman Smith (İngiltere faydacıların reformlarına karşı çıkan ilk kişidir. Ona göre, gücünü geleneklerden alan kurumlar olarak yerel yönetimler, demokratik seçim ilkesine aykırı ve gereksiz kuruluşlardır) ise yerel yönetimleri, demokratik seçim prensibine aykırı, dolayısıyla gereksiz kuruluşlar olarak nitelendirmektedir (Hill, 1974: 23).

SONUÇ

Bireylerin özgürlüğünü insanlığın esas değeri olarak gören ve bunların zarar görmesini engellemek için devletin toplumsal hayatın aşamalarından büyük ölçüde çekilmesini ve piyasaların kendi haline bırakılmasını ve devletin buna saygı duymasını isteyen klasik liberal düşüncenin en önemli isimlerinden birisi kuşkusuz J.S.Mill'dir. Özgürlük ekseninde gelişen, birey odaklı liberal yaklaşımın demokratik mahiyeti sistem içinde bireyin kendisine giderek artan oranda yer bulmasına imkân tanımaktadır. İkinci ve üçüncü şahıslara karşı bireyin hakkına müdahaleye engel olma fikriyle başlayan düşünsel yolculuk, günümüzde, küreselleşmenin de etkisiyle neredeyse tüm dünyaya hâkim bir ideoloji halini almıştır. Odak noktasına birey, özgürlük, hürriyet, adalet, demokrasi kavramlarını yerleştiren liberal ideoloji J.S.Mill ile ivme kazanmıştır. Mill bireycidir, aynı zamanda da yerelleşmeden yanadır. Böylelikle demokrasiye geçişte başarı sağlanabileceğini belirten düşünür, "alt tabaka"nın sistem içinde daha çok yer almaya başlamasıyla, sesinin daha gür çıkacağını ve sistem içinde kendisine daha sağlam yer bularak ve demokrasinin daha geniş kitlelere ulaşacağını belirtir ve bu bakışı ile adem-i merkezîliğe işaret eder.

Mill, insan hayatının "başlıca bireyle ilgili olan" ve "başlıca devleti ilgilendiren" iki yönünün bulunduğunu ve devlet yetkisinin artmasının insan özgürlüğünün zararına olduğunu, özellikle devletin, birinci kısma karışımının özgürlüğü kısıtlayacağını belirterek yerel yönetimlerin desteklenmesini ve güçlendirilmesini savunmuştur. Hatta yerel yönetimlerin, merkezi yönetimin birer dairesi olması ve dolayısıyla personelinin hükümetçe atanması halinde "yasama meclisi halktan kurulsa bile memleketin hür olmayacağını" belirtmektedir (Mill 'den aktaran, Görmez, 1997: 53).

Yerel yönetimlerin katılımcı demokrasi ve özgür düşünce ortamını güçlendirdiği genel kabul gören bir inanış halini almıştır. Pratikteki uygulamaların başarısı bu inancın hiç de haksız sayılmadığının göstergesidir. John Stuart Mill 'in klasik yerel demokrasi savunusunda ileri sürdüğü gibi; vatandaşlık bilincinin geliştirilmesinde, siyasal katılım olanaklarının sağlanmasında, toplumun her kesiminden bireylerin yönetim sürecine müdahil edilmesinde, yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi noktasında yerel yönetimlerdeki özgürlük ortamının varlığına ve vazgeçilmezliğine dikkat çekmektedir. Yerel demokrasi, siyasi katılımı sağlama yolunun ancak özgür ve demokratik bir düşünsel ortam ile mümkün olabileceğini unutmamak gerekmektedir.

Yerel yönetimleri, merkezi yönetimin sahip olduğu iktidara karşı özgürlüğü geliştiren kurumlardan biri olarak nitelendiren Mill, etkin bir yerel demokrasinin varlığı için yerel yönetimlere önemli sorumluluklar düştüğünü ifade etmektedir. Mill, yerel yönetimleri yönetsel ve siyasal sürece katılımın en önemli araçları olarak kabul etmiş ve yerel yönetimlerin demokrasi ve etkin yönetimin sağlanması noktasında etkin birer mekanizma haline getirilmesini desteklemiştir.

Çalışmada öncelikle özgürlük ve liberalizm kavramlarını açıklamaya çalışılmış ve klasik liberal J.S.Mill bağlamında liberalizmin “yerelleşme” ye bakış açısını irdelemesi ile devam edilmiştir. Çalışmada değinilen hususlar birey odaklı değerlendirmeler içermekle birlikte, incelenen kavramlar ve görüşler ile yerel bazda toplumun nasıl daha ahenkli ve istikrarlı bir yapıda hayatını sürdürebileceği noktasında, bahsi geçen hususların yol gösterici olma özelliğini ortaya konulmuştur. Nitekim bireyin devlet otoritesi karşısındaki konumunu sağlamlaştırması ve koruması maksadıyla siyaset teorisi çerçevesinde incelenmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aron, Raymond (2004), “*Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*”, (Çeviren: Korkmaz Alemdar), Bilgi Yayınevi, Ankara
- Ashford, N.(2009),” Özgür Toplumun İlkeleri”, Liberte yayınları, Ankara
- Barry, N.P,(1986),” *On Classical Liberalism and Libertarianism*”, London, Macmillan
- Bilecen, H.(2009),” *Neo-Liberalizm ve Yerel Yönetimler Ekseninde Subsidiarite İlkesine Bir Bakış: Avrupa Birliği Örneği*” (<http://www.usakgundem.com/makale/55/neo-liberalizm>) erişim tarihi, 28.02.2012
- Bülbül, Kudret (1997), “*Locke, Mill, Hayek ve Liberal Özgürlük Düşüncesinin Gelişimi*”, Liberal Düşünce Dergisi, C:2, S:8, 122-133.
- Çelik F, Usta S.(2010), “*Klasik Liberalizmde Özgürlük ve Yerel Yönetimlere Bakışı*” Selçuk Üniv. S.B.E. Dergisi, 24/2010
- Çelik F, Usta S.(2011), “*Liberal Düşünür Hayek ‘in Özgürlük Düşüncesi Ve Bu Perspektiften Yerel Yönetimlere Bakışı*”, Süleyman Demirel Üniv. S.B.E.Dergisi, 2011/2, sayı 14

Dahl, Robert A. (2001),” *Demokrasi Üstüne*,” (Çeviren: Betül Kadıoğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara

Erdoğan, M. (1993)/ (1998), “*Liberal Toplum, Liberal Siyaset*”, Siyasal Kitabevi, Ankara

Erdoğan, M.(1996)”, *Anayasal Demokrasi*”, Siyasal Kitabevi, Ankara

Eryılmaz, Bilal (2002), “*Belediyeler ’de Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı*”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C:11, S:3, 3-21.

Eryılmaz, Bilal (2008), “*Kamu Yönetimi*”, Okutman Yayıncılık, Ankara

Görmez, K, (1997), *Yerel Demokrasi ve Türkiye*, Vadi Yayınları, Ankara

Görmez K, “*Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkisi*” Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi 4/2000 81-88

Göze, Ayferi (1995), “*Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*,” İstanbul: Beta Yayınevi.

Güler B. A., (2006) “*Yerel Yönetimler, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*”, İmge Yayınevi, Ankara

Hayek, Friedrich(1952), “*Individualism and Economic Order*”, London; Routledge and Kegan Paul,

Hayek, Friedrich (1996), “*Hukuk, Yasama ve Özgürlük (Kurallar ve Düzen)*”, (2. Baskı) , (Çeviren: Atilla Yayla), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara

Heywood, A, (2006), “*Siyaset*”, (Çevirenler: Bekir Berat Özipek vd.), Liberte Yayınları, Ankara

Heywood, Andrew, (2007), “*Siyasi İdeolojiler*”, Liberte Yayınları, Ankara

Hill, Dilys M,(1974), “*Democratic Theory and Local Government*”, London

Keleş, R.(1983),” *Yerel Yönetimler*”, Cem Yayınları, Ankara,

KÖSE Ömer, “*Yerel Yönetim Olgusu Ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi*” Sayıştay Dergisi sayı:52 2004:1

MİLL, J. S. (2000), “*Özgürlük Üstüne*”, (Çev. Âlime Ertan), Belge Yayınları, İstanbul.

MİLL, J.S.(1972), “*On Liberty*”, Considerations on Representative Government, New York, *New York*

Ökmen, M. ve Parlak B. (2008),” *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler-İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat*,” Alfa Yayınları, Bursa.

Öner, Ş,(2001),” *Sivil toplum kuruluşlarının yerel demokrasi ve katılım algulamaları*”, çağdaş yerel yönetimler dergisi, cilt 10, sayı 2 Nisan 2001, s.51-67

Özipek, B. B. (2004), “*Muhafazakârlık ‘Akıl Toplum Siyaset’*,” Liberte Yayınları, Ankara

Sabine, G. (1969b),” *Siyasal Düşünceler Tarihi III ‘Yakın Çağ’*”, (Çeviren: Özer Ozankaya), Sevinç Matbaası, Ankara

Şengül, H.(2008),” *Liberalizm ve Siyaset*” Yerel Siyaset Dergisi, sayı 93

Yıldırım, S. (1993), “*yerel yönetim ve demokrasi kavramlar, yaklaşımlar*,” TOKİ ve IULA-EMME Yayını, İstanbul

TÜRKÖNE, M. (2007) ,” *Siyaset*”, Lotus Yayınları

Yayla, A. (2000),” *Özgürlük Yolu; Hayek 'in Sosyal Teorisi*”, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Yayla, A,(2000),” *Liberal Bakışlar*”, Liberte Yayınları, Siyasal Kitabevi, Ankara

Yayla, A. (2002),” *Liberalizm*,” Liberte Yayınları, Ankara

Yayla, A.(2008), “*Liberalizm Nedir?*”, Liberalizm içinde, Liberte Yayınları, Ankara

<http://kosbed.kou.edu.tr/sayi5/aydinli.pdf>), erişim tarihi: 01.04.2012

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-gercek/sinirli-devlet.html>) , erişim tarihi: 06.02.2012

<http://www.wikipedia.org> , erişim tarihi: 05.08.2012